

Vida i destí - Vassili Grossman

Davant un llibre d'aquestes dimensions, el lector per força ha de sentir-se humil: més de mil pàgines, amb centenars de personatges repartits en una vintena d'ambients situats a milers de quilòmetres. Som davant un fris titànic que s'acosta a la concepció d'una superproducció cinematogràfica: un total de dos-cents capítols que podem fer equivaldre als plans cinematogràfics, ja que cadascun ofereix una unitat d'espai i de temps. Aquests plans formen grups que podem anomenar escenes, en la mesura que incorporen els mateixos personatges. Les escenes, al seu torn, es vinculen entre sí formant seqüències, ja que als personatges els uneixen relacions familiars, laborals, sentimentals o militars.

L'acció té lloc als anys 1942 i 1943. El que tenen en comú els personatges és la vinculació amb la família Xàpoixnikov, formada per la mare, el fill i tres filles, amb els corresponents marits, exmarits i amants, fills i nebots, veïns i companys de feina. A través d'aquesta extensa xarxa tenim accés als avatars d'un institut científic sota l'estalinisme, als reptes d'un comissari polític al front, a les interioritats d'un coronel del cos de tancs, als riscos que corre un pilot de la força aèria, als problemes del director de la central elèctrica de Stalingrad. Els fils s'allarguen fins a un camp d'extermini nazi, un camp penitenciari soviètic, una txeca de Moscou, l'exili de Kúibixev, l'estepa calmuca. Entre els personatges secundaris, destaquen el general Paulus, Stalin i Adolf Eichmann. Des dels civils menys rellevants fins als militars de més rang, des de la cambra de gas fins a l'Acadèmia de Ciències, des de les descripcions d'una cabana ucraïnesa fins a les digressions morals sobre la bondat i sobre l'honor, des dels desvariejos amorosos fins a la teoria del bolxevisme, el llibre ofereix una omnicomprensió que deu assemblar-se a la d'una divinitat. Com llegim a la primera pàgina, "entre milions d'isbes russes no n'hi ha i no n'hi haurà mai dues d'exactament iguals". El que impressiona de *Vida i destí* és aquesta combinació entre la visió zenital pròpia d'un satèl·lit geoestacionari i l'amor pel detall que fa pensar en la respectuosa delicadesa de l'orfebre.

Un dels mèrits de Vassili Grossman és fer progressar totes les subhistòries i relacionar-les tant entre si com amb el desenvolupament de la batalla de Stalingrad. Un altre mèrit és presentar una amplíssima gamma d'éssers humans versemblants, a un i altre costat del front, a una i altra banda de l'honorabilitat. A mig llibre comencen a destacar dos personatges: Nikolai Krímov, comissari de l'Exèrcit Roig, i Víktor Strum,

físic teòric. Tot i estar casats amb dues de les germanes Xàpoixnikova, no coincideixen en cap escena. De fet, la seva sort és inversa. El comissari exerceix el poder fins que cau en desgràcia i acaba essent torturat a la Lubianka. En plena misèria física i moral, rep una mostra d'afecte que el reconcilia amb el món. Pel que fa al seu cunyat, Víktor Strum, el podem considerar el protagonista de la segona part del llibre. Cap a la pàgina 400 fa un descobriment que pot revolucionar el camp de la física. Després de gaudir del reconeixement dels especialistes, un centenar de pàgines després veu com el descobriment és titllat d'idealista. Cap a la pàgina 700 té en contra seva l'Acadèmia de les Ciències, que considera que les seves investigacions són incompatibles amb les teories de Stalin. Durant els passatges següents, Víktor Strum dubta entre penedir-se públicament o assumir les dramàtiques conseqüències de la purga. Se sent sol, abandonat pels col·legues, per la família, per la gent que més estima. A l'últim moment decideix no fer-se enrere. Els col·legues li giren la cara, perd la feina, el futur es presenta ombrívol. Però llavors un fet imprevisible capgira la situació. És reintegrat al seu lloc de treball, respectat, lloat i promogut. La sort li somriu i té accés a tot de béns materials que semblaven fora de l'abast. Passada la pàgina 1000, però, comet una vilesa que no es perdonarà mai a si mateix.

El desenvolupament de la guerra té conseqüències en la pau. Després de la Revolució, de la col·lectivització del camp, de la industrialització, de les purgues de 1937, la guerra imposa noves maneres d'accedir al poder i d'administrat-lo, nous quadres, noves fórmules de russificació, de marginació de les minories --incloent-hi, en un lloc destacat, la minoria jueva. Una de les idees que es mantenen al llarg de la novel·la és l'oposició entre individu i Estat, entre personalitat i Partit, entre la vida de cadascú i el destí col·lectiu. *Vida i destí* es pot considerar un retrat del totalitarisme i un dels primers testimonis que subratllen les similituds entre nazisme i comunisme. Més d'un capítol fa pensar en la novel·la *1984*, de George Orwell. Hi trobem la mateixa arbitrietat burocràtica, la submissió absoluta a la jerarquia, la simulació sistemàtica, l'ocultació preventiva del pensament, la por dels companys, la condemna a causa d'idees impures sostingudes per familiars pròxims. Tothom és sospitós, i alhora un confident en potència. En alguns aspectes, les similituds són més que remarcables: com que l'Estat transforma el passat, ningú no pot estar segur de la seva situació, ja que el que ahir era ortodox demà pot ser un símptoma de debilitat; per mantenir-se ideològicament actualitzat, no hi ha més remei que *doblepensar*, és a dir, mantenir dues línies de pensament contradictòries, ja que és l'única manera de seguir les

contradiccions de l'Estat. Tant els enemics com l'argot polític canvien amb el temps. Les converses no s'obliden, qualsevol broma és perillosa i les confidències resulten suïcides. El narrador ho resumeix així: "No hi ha res més dur que ser fillastre del temps. No hi ha destí més dur que sentir que un no pertany al seu temps (...). El temps només s'estima aquells que ha engendrat." Davant els nous quadres del Partit, d'una eficàcia gèlida, ni la vella guàrdia pot estar tranquil·la.

Vida i destí no és un llibre de lectura fàcil. Com a totes les novel·les russes, els personatges poden ser anomenats pel nom i pel patronímic, pel cognom, pel diminutiu del nom; sovint el nom i el diminutiu no s'assemblen, mentre que els cognoms es poden confondre entre si. El seguiment es complica quan els personatges es mantenen fora d'escena durant centenars de pàgines. En aquest sentit, la llista de personatges que apareix al final del llibre és de gran ajuda. En tot cas, recomanem el llibre amb fervor. Val la pena dedicar-hi hores de lectura, si pot ser continuada, ja que la inconstància pot fer perdre de vista el conjunt coherent que forma el llibre. En recomanem la relectura, que pot servir per recuperar moltes connexions perdudes en els lapses entre sessió i sessió.

Vassili Semionòvitx Grossman (1905-1964) va néixer a Ucraïna al si d'una família jueva. Inicialment partidari de la Revolució, va ser reporter de guerra per a la revista *Estrella Roja* a Moscou, Stalingrad, Kursk i Berlín i més endavant es va convertir en un dissident. *Vida i destí* no es va publicar a Rússia fins al 1988. La primera traducció va ser la francesa, el 1983. Avui dia, Vassili Grossman no és considerat només un bon autor, sinó també un home savi.